

HERMANN RÓBERT

GÖRGEI ARTÚR, A HADVEZÉR

Perjés Gézának tanítványi tisztelettel

Amikor az idős Görgei valamikor a múlt század kilencvenes éveiben felkereste Mikszáth Kálmánt, az akkor már igencsak nevezetes író nem állhatta meg, s megkérte az ősz tábormokot, mondana valamit a gyermekkoráról: „Miben nyilvánult például az Ön katonai talentuma, mielőtt katonává lett volna?” A tábormok elmosolyodott s szerényen ennyit mondott: „Nem volt énbennem semmi katonai zseni. Az csak mese, magyar legenda, mint annyi más. Rendet tartottam a katonáim között, ez az egész, és a fickók derekasan viselték magukat néhányszor. A többi lári fári”. Mikszáth azonban nem elégedett meg a válasszal, mondván, hogy a Simonyi őbesterek és Moltkék között ő is meg tudja húzni a határvonalat, mert „az üsd-vágd módszerrel lehet talán csinálni egy-két bravúrstiklit, de bányai hadjáratot nem”. Görgei végül kibökte, „hát az bizonyos, hogy a félelmet sohase ismertem. Ezzel az egy érzéssel kevesebbet adott a természet, mint a többi embernek.”¹

A válasz kétségkívül tükrözte Görgei hadvezéri egyéniségének egyik fontos vonását. De – mint ez közismert – a bátorság kevés az üdvösséghez a hadvezéri pályán. 1848-49 történetében tucatjával találunk olyan katonákat, akik halált megvető bátorsággal küzdöttek az ütközetekben, de ha vitézségük révén magasabb beosztásba jutottak, ott csődöt mondtak.

Az igazi hadvezérnek – Clausewitz szerint – a bátorságon kívül szüksége van a makaczságtól távol álló határozottságra, lélekjelenlétre, a gyors döntés képességére, hadvezéri szemmértékre, tehát az ellentmondó hírek közötti gyors és helyes elhatározás képességére, megfontoltságra, tájékozódási képességre, képzelőtehetségre, s végül a mindezen képességeket és tulajdonságokat szintetizálni képes intellektusra.

A clausewitz-i meghatározás egyszerre egyedi és általános; megmutatja, hogy a XIX. század közepén a napóleoni háborúk tapasztalatai után a hadtudomány művelői milyen követelményeket támasztottak a hadvezérekkel szemben; ugyanakkor szinte minden korszak hadvezérei számára elérendő normát állít.²

A hadvezér azonban mindig az adott korszak gyermeke is, s így tevékenysége nem értékelhető attól elválasztva, mintegy időtlenül. Görgei hadvezéri működése sem vizsgálható anélkül, hogy figyelembe vennénk képzettségének és felkészültségének

¹ Mikszáth Kálmán: Az öreg diktátor. In: Tövisszes látogatóban. Budapest, é. n. 177-178. o.

² Carl von Clausewitz: A háborúról. (Fordította: Réczey Ferenc) Budapest, 1961. I. k. 75-95. o. V. ö. Perjés Géza: Clausewitz. Budapest, 1983. 379-398. o.

mértékét, a rendelkezésére álló eszközöket, a döntései háttéréül szolgáló információkat és az ellenfél erejét.

A ma már könyvtárnyi Görgei-irodalomban hosszas búvárkodás után is alig találni olyan tanulmányt, amely összefoglalóan tekintené át a tábornok hadvezéri teljesítményét. A szabadságharc múlt századi történetíróit inkább a politizáló, mint a hadakozó Görgei foglalkoztatta; hadtörténészei általában megragadtak az események egyszerű elősorolásánál, legfeljebb egyes összecsapásokat vagy hadjáratokat tárgyaltak, de semmi esetre sem elemezték Görgei *egész* hadvezéri működését.

A századelőn előbb Emil von Woinowich, majd Gyalóky Jenő írt Görgei hadvezéri ténykedéséről; azonban az ő, elméleti megközelítésű tanulmányaik is nagyjából az addigi, levéltári anyagot nem, vagy alig használó szerzők munkáin alapultak, sőt, Woinowich a magyar nyelvű irodalmat nem is hasznosította.

A két világháború között Görgei a rendszer egyik katonaeszményévé lépett elő; Julier Ferenc elemző jellegű tanulmányain kívül azonban a korszak hadtörténeti irodalma is megelégedett az események egyszerű – bár a korábnál pontosabb – felmondásával.

Az 1945 – pontosabban 1948 – utáni új korszakban Görgeiből megint a forradalom és szabadságharc „árulója” lett az oktatásban és a történeti irodalomban, s így hadvezéri működésének tárgyilagos bírálatára nemigen volt lehetőség. A hivatalos történetírás meglehetősen mechanikusan értelmezte a nevezetes clausewitzi mondást a háború és politika összefüggéséről, következőképpen Görgei minden egyes hadvezéri cselekedete mögött politikai indokokat keresett (és vélt is találni). Így születtek meg az olyan legendák, mint hogy Görgei nem tört az ellenség teljes megsemmisítésére, hanem megelégedett annak egyszerű megverésével; a felfogás hívei megrótták a tábornokot azért, mert igyekezett megszabadulni a félreguláris csapatoktól, nem bízott a népfelkelés erőiben, vagy mert kiképzetlen újoncait nem az ország határán, hanem Komárom várában akarta kiképeztetni.

Az első ellenvélemények többé-kevésbé óvatosan csak az 1970-es években fogalmazódhattak meg az aktuálpolitikai ihletettséggű, s gazdag áltudományos apparátussal alátámasztott ámulási váddal szemben.³

³ *Emil von Woinowich*: Arthur Görgei. *Österreichische Rundschau*, 1908. XIV. k. 205-210. o. ; *Gyalóky Jenő*: Görgei mint hadvezér. *Századok*, 1916. 444-476. o.; *Julier Ferenc*: Görgey. In: Magyar hadvezérek. Budapest, é. n. 374-442. o. V. ö. *Pethő Sándor*: Görgey Artúr. A hadműveleteket leírta *Julier Ferenc*. Budapest, é. n. A korszak reprezentatív hadtörténeti összefoglalói kiemelt módon foglalkoztak Görgeivel. L. pl. *Berkó István – Markó Árpád – Gyalóky Jenő – Pilch Jenő*: A magyar katonai vitézségének ezer éve. Budapest, é. n. II. k. 227-233. o.; *Ajtay Endre – Péczely László* (szerk.): A magyar huszár. Budapest, 1936. 144-153. o.; *Dorombay József – Reé László* (szerk.): A magyar gyalogság. Budapest, é. n. 107-121.o. (Az utóbbi kettőben a vonatkozó részt *Rédvay István* írta.) A magyar marxista történetírás reprezentatív álláspontjára l. *Spira György*: A magyar forradalom 1848-49-ben. Budapest, 1959. 359-364., 403-409., 469-478., 491-498., 518-525., 536-547.o., v. ö. *Spira György*: Polgári forradalom (1848-1849). In: *Kovács Endre – Katus László* (szerk.): Magyar ország története 1848-1890. Budapest, 1979. I. k. 304-429. o. passim; *Varga János*: A Görgey-kérdéshez. *Valóság*, 1960/2. 94-104. o.; *Varga János*: Az áruló. *Történelmi Szemle*, 1964. 596-613.o.; *Varga János*: Az 1848-1849-i polgári forradalom és szabadságharc. In: *Molnár Erik* (szerk.): Magyarország története. 2. bőv. kiadás. Budapest, 1967. I. k. 525-550. o.; A Görgey-kérdés vitája. Hanák Péter és Varga János beszélgetése. In: *Hanák Péter* (szerk.): A Dunánál. Budapest, 1982. 205-219. o. Az álláspontot ismerteti *Kosáry Domokos*: A Görgey-kérdés története. Budapest, 1994. I-II. k.

Görgei hadvezéri működésének értékelésénél röviden szólnunk kell az előzményekről is. Görgei Artúr a Felvidék egyik legrégebb nemesi családjának sarjaként, családja harmadik fiúgyermekéeként 1818. január 30-án a szepességi Toporcon látta meg a napvilágot. 1832-ben a cs. kir. 60. (Wasa) gyalogezred hadapródjaként a tulli cs. kir. utásziskolába került. Tanulmányai elvégzése után előbb a bécsi magyar nemesi testőrségnél, majd a 12. (Nádor) huszárezredben szolgált. 1845 júliusában főhadnagyi rangjának megtartása nélkül kilépett a hadseregből. Közel 13 éves katonai szolgálata során 4 évig és 8 hónapig tanult Tullnban, 4 évet és 10 hónapot töltött a nemesi testőrségnél, 3 évig és 3 hónapig szolgált csapatánál. Bár a katonai pályára csak a család rossz anyagi helyzete miatt lépett, s hivatásával szemben – különösen csapattisztként – mély ellenszenvet táplált, minősítési lapján parancsnokai úgy jellemezték, mint aki igen sok természetes tehetséggel bír, a fegyvergyakorlatokban, felszerelésben és kiképzésben igen ügyes, buzgó, igyekvő és takarékos; nem iszákos, kártyás, adósságcsináló vagy veszekedő; dicsvágyó és szerény; a szolgálatban megbízható és szeret is alkalmaztatni.

A minősítési lap rubrikáiban szereplő adatok arra mutatnak, hogy az ifjú Görgei – minden ellenszenv ellenére – jó katona *akart* lenni és az is volt. A cs. kir. tisztikarban jelentkező deviáns magatartásformák egyikét sem követte, fölös energiáit inkább a szolgálat kínosan pontos ellátásában vezette le. Meglehetősen hosszú katonai szolgálata alatt összesen egyszer volt fenyítve: egyik felettese – Görgei szerint – indokolatlanul durván bánt vele, mire az ifjú főhadnagy majdnem legázolta őt lovával. Az eset – ha egyáltalán bármilyen következtetést levonhatunk belőle – arra mutat, hogy Görgeitől idegen volt a cs. kir. hadseregben megkövetelt gépszerű engedelmesség, és nem is mutatott rá hajlandóságot.

A legénységgel egyetlen egyszer volt konfliktusa – éppen ama feltétlen engedelmesség megkövetelése miatt, amit feljebbvalóival szemben oly nehezen viselt. Két huszárra bevette magát egy csapszékbe, s egy társukkal megüzenték Görgeinek és tizedesüknek, hogy feltett szándékuk őket lelőni. Görgei erre néhány huszárt vett maga mellé, körülvettette a kocsmát és megpróbált a huszárok lelkére beszélni. Amikor lövésekkel feleltek, Görgei is tüzet vezényelt, s a két szökevény egyike holtan maradt a helyszínen. Az eset azért érdemel hosszabb említést, mert 1848-49-ben – jóval nehezebb helyzetekben – a tábornok hasonlóképpen reagált: előbb meggyőzéssel próbálkozott, ám amikor az hatástalan maradt, nem riadt vissza a kemény fellépéstől sem.⁴

Egykori tisztársai mind úgy emlékeztek rá, mint cinikus, független és büszke jellemre, aki mindig első *akart* lenni és első is volt a tanulmányokban. Egy tulli osztálytársa szerint a száraz és rideg ifjú soha nem tudta olyannak elfogadni az embereket, amilyenek valójában voltak. Önmagával és nagy mértékben másokkal szemben is szigorúan minden gyengeséget kíméletlenül ostromozott és gyakran teljesen fölöslegesen keveredett ellenségeskedésbe környezetével.⁵

⁴ Görgei minősítési lapját közli *Görgey István*: Görgey Arthur ifjúsága és fejlődése a forradalomig. Budapest, 1916. 244-247. o. Az említett két konfliktusra I. uo. 157-158. és 170-172. o.

⁵ *Anton Freiherr von Mollinary*: Sechsvierzig Jahre im österreich-ungarischen Heere 1833-1879. Zürich, 1905. I. k. 25-26. o.; *Ivánka Imre*: Négy havi szolgálatom a magyar hadseregben 1848 június végétől október végéig. Budapest, 1881. 53. o.; *Ács Tivadar*: New Buda. Budapest, 1941. 241. o. (Bangya János 1852. április 3-i levele Szemere Bertalanhoz.); *Katona Tamás*: Az aradi vértanúk. I. kiad. Budapest, 1979. I. k. 115-

Az ifjú exfőhadnagy 1848 májusában jelentkezett a magyar honvédségbe és jó szervezőképességével csakhamar felhívta magára mind Batthyány Lajos miniszterelnök, mind Kossuth Lajos pénzügyminiszter figyelmét. Önálló katonai ténykedése azonban csak 1848 szeptemberében kezdődött, amikor előbb a tiszáninneri önkéntes mozgó nemzetőrség szolnoki táborának parancsnokságát vette át, majd a hónap végén a Csepel-sziget parancsnokságával bízták meg. Akkor már honvéd őrnagy volt. Tizenegy hónapos hadvezéri működésének tárgyalása előtt azonban érdemes felvázolnunk azokat a szempontokat, amelyek alapján tevékenységét értékelni kívánjuk:

1. Milyenek voltak stratégiai elképzelései, haditervei?
2. Milyen volt helyzetfelismerési képessége, mennyire tudott alkalmazkodni akár taktikai, akár stratégiai szempontból a megváltozott körülményekhez?
3. Milyen volt személyes fellépéseinek hatása a hadseregre, az egyes összecsapások eredményére?
4. Milyen hadszervezői képességekkel rendelkezett, mennyire tudta jól kiválasztani munkatársait és alvezéreit?
5. Követett-e el olyan mulasztásokat, amelyek komoly hatással voltak az egyes összecsapások vagy hadjáratok menetére?
6. Hol jelölhető ki Görgei helye 1848-1849 magyar hadvezérei között?

Görgei hadvezéri működésének periodizációjánál a következő korszakhatárokat állítottuk fel:

- a.) Az 1848. szeptember 25-től október 7-ig tartó, Roth és Philippovich elleni hadjárat, amikor előbb széleskörű cselekvési szabadsággal, majd – Perczel Mór ezredes kinevezése után – meglehetősen korlátozott önállósággal bíró beosztott parancsnok volt.
- b.) Az 1848. október 14-30. közötti lajtai táborozás. Akkor az elővéd parancsnokaként ténykedett.
- c.) 1848. november 1-től a feldunai hadsereg, majd hadtest parancsnokaként mind az 1848. december 14. - 1849. január 3. közötti dunántúli, mind az
- d.) 1849. január 3. - február 14. közötti felvidéki hadjárat folyamán önálló hadtestparancsnokként működött.
- e.) 1849. február 14. - március 3. között Dembiński, majd
- f.) 1849. március 8-31. között Vetter altábornagy fővezérsége idején beosztott hadtestparancsnok volt (az utóbbi esetben azonban viszonylag nagy cselekvési szabadsággal bírt). A közbeeső ötnapos periódus – már csak rövidege miatt is – elhanyagolható tényező. Ezt követő hadjárataiban,
- g.) az 1849. április 1-26. közötti tavaszi,
- h.) az 1849. június 9-21. közötti Vág-menti,
- i.) az 1849. június 28- július 11. közötti Duna jobbparti, és
- j.) az 1849. július 13 - augusztus 13. közötti felső-magyarországi és tiszántúli hadjáratban önálló hadseregparancsnok volt. Az utóbbi négy periódus idején Görgei

116. o. (Leiningen-Westerburg Károly naplója. Kökényesi Móric beszámolója.); *Várady Gábor*: Hulló levelek. Máramarossziget, 1892. I. k. 66-67. o.

státuszában beállt változások (ideiglenes, majd kinevezett fővezér, végül a feldunai hadsereg parancsnoka) nem gyakoroltak döntő befolyást hadvezéri tevékenységére, hiszen a más hadseregekkel való együttműködésre mindvégig nem került sor.

A fentiekből következően Görgei hadvezéri működésének értékeléséhez elsősorban a c-d és a g-j betűkkel jelzett időszakok vizsgálata, hadvezetési alapelveinek megismeréséhez azonban a többi periódus története is fontos adalékokat nyújthat.

Görgei első hadjárata – a Roth és Philippovich vezérőrnagy horvát hadoszlopa elleni bekerítő hadművelet – kezdetén kb. 2 500 főnyi, katonai tapasztalatokkal nagyjából nem bíró reguláris katonaság és a Tolna megyei népfelkelés kb. 16 500 főnyi irreguláris erői felett rendelkezett. Ez a haderő – számát tekintve – kétszeresen múlta felül a vele szemben állót, melynek fegyverzeti és tüzérségi fölénye azonban jócskán kiegyenlítette a hátrányt. Görgei feladata előbb az volt, hogy akadályozza meg e kb. 9 100 főnyi horvát hadosztály Jellačićhoz való csatlakozását; majd a bán pákozdi veresége és Győr irányába történt elvonulása után lehetőleg be kellett kerítenie ezt a hadosztályt. Ézszerű intézkedéseivel –melyek megvalósítása során komoly segítségére volt Csapó Vilmos őrnagy, a tolnai népfelkelés és nemzetőrség parancsnoka – Görgeinek sikerült kellően lelassítania az említett hadosztály mozgását. A reguláris és irreguláris erőkből kiépített őrláncon mind Rothék, mind Jellačić hírvivői fennakadtak. Míg tehát az ellenség kénytelen volt sötétben tapogatózni, Görgei megszöhetette a hálót, amelyből Rothék hadosztálya képtelen volt kikeveredni. Amikor parancsnokává a „hadi tudományok úgy elméleti, mind gyakorlati részeiben” kevésbé járatos Perczel Mór ezredest nevezték ki, s az veszélyeztette a hadműveletek sikerét, Görgei nem habozott felülbírálni előjárója intézkedéseit, s öntevékenyen adta ki a további parancsokat. Perczel emiatt főbe akarta lövetni, ám Görgei az elítélésére összehívott haditanácson megvédte nézeteit, s parancsnoka kénytelen volt azok szellemében kiadni további utasításait. Az eredmény ismeretes: október 5-én előbb Roth elővédje, majd október 7-én egész hadosztálya feltétel nélkül megadta magát.

Ez volt a magyar szabadságharc legsikeresebb bekerítő hadművelete, amelynek eredményeként 9 000 fő, közel ugyanennyi löfegyver és 12 löveg került a magyar csapatok kezére. A diadal fő érdeme Görgeié és Csapóé volt; Görgeit a diadal napján nevezte ki ezredessé a Batthyány miniszterelnök helyébe lépő Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB), Csapó szintén a győzelem körül szerzett érdemeiért kapta meg ezredesi kinevezését.⁶

Ozora után az OHB elnöke, Kossuth Lajos a fővárosba rendelte Görgeit. Azzal bízta meg, hogy menjen a magyar főszereg lajtai táborába, s ott tartsa szemmel Móga János altábornagyot, a sereg parancsnokát. Kossuth ugyanis arra gyanakodott, hogy Móga nem elég erélyesen üldözte Jellačić visszavonuló hadait. A fővezér megbízhatósága már csak azért is fontos kérdés volt, mert október 6-án Bécsben forradalom tört ki, s Kossuth és az OHB szerette volna, ha a magyar hadsereg egyesül a bécsi forradalom erőivel. Kossuth tehát felhatalmazta Görgeit, hogy ha Móga részéről árulást tapasztalna, azonnal vegye át

⁶ Ozorára l. *Görgey István: 1848 júniusától novemberéig.* – Okmánytár. (Szerk.: Katona Tamás) Budapest, 1980. passim (az idézet a 315. oldalon); *Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben.* (Szerk.: Katona Tamás) Budapest, 1988. I. k. 166-183. o.; *Varga János: Népfelkelő és gerillaharcok Jellasics ellen 1848 őszén.* Budapest, 1953. 155-203. o.

a sereg parancsnokságát, és lépje át a határt. A küldetés sikere érdekében Görgei tábornoki kinevezését is megíratta, ám magát az okmányt nem adta át és nem is hozta nyilvánosságra.

A parndorfí táborba érkező Görgei azt tapasztalta, hogy az ott állomásozó magyar csapatokat nem lehet igazi hadseregnek nevezni; a csapatok egyharmada kiképzetlen, legalább a fele nem szagolt még puskaport; a használható egységek tisztikara pedig ugyanúgy idegenkedik a határ átlépésétől, mint a nemzetőrzászlóaljok tisztjei. Jellačić közben Ausztriába vonult, érintkezésbe lépett a Bécsből kiszorított cs. kir. helyőrséggel, és az így egyesült erő mind számát, mind minőségét tekintve felülmúlta a magyar hadsereget. A titkos felhatalmazásra tehát nem volt szükség. Móga élhetett a gyanúperrel Görgei kiküldetését illetően, ezért igyekezett két legyet ütni egy csapásra. Az elővéd addigi parancsnokát, Ivánka Imre alezredest, aki a legbuzgóbban sürgette a határ átlépését, leváltotta posztjáról, Görgeit nevezte ki a helyére és egyidejűleg utasította, hogy egyetlen előőrsöt, vagy járőrt se hagyjon osztrák földön; ez ellen aztán Görgei hiába tiltakozott. Az elkövetkező hetekben a magyar hadsereg kétszer is átlépte a határt, de mindkétszer eredménytelenül tért vissza a Lajta innenső partjára. Közben Bécs alá érkezett az Alfred zu Windisch-Grätz herceg, tábornagy vezette csehországi cs. kir. hadsereg. Ezzel az erőviszonyok végérvényesen a másik fél javára alakultak.

Október 24-én Kossuth is a helyszínre érkezett és személyesen indítványozta a határ újabb átlépését. Az első, miklósfalvi haditanácson maga Görgei is a határátlépés ellen szavazott, mondván, hogy az erőviszonyokat tekintetbe véve a magyar hadseregnek nincs reménye a sikerre. Október 27-én azonban éppen ő volt az, aki (Pusztelnik Henrik vezérkari őrnaggyal együtt) vállalta a felelősséget azért, hogy egy újabb támadás alkalmával még vereség esetén is meg lehet menteni a sereget a megsemmisüléstől. Az október 28-án meginduló támadás során azonban még nem ő, hanem Móga vezette a hadsereget. Október 30-án, a schwechati ütközetben Görgei a centrum elővédjét, majd a hátrálás után az utóvédet vezette, mely visszavonulás során fedezte a sereget, s így az nagyobb veszteségek nélkül, minden lövegével együtt visszatérhetett magyar földre.

Görgei e hadjárat során nem aratott nagyobb babérokat. Ugyanakkor mind a brucki elővéd parancsnokaként, mind Schwechatnál teljesítette feladatát. Október 17-ről 18-ra virradó éjjel – Móga utasításai ellenére – győztes előőrsi ütközetet vívott, Schwechatnál pedig mentette a menthetőt. A táborban tartózkodó kormánybiztosok, az első kinevezésről mit sem tudva, már október 13-án javasolták vezérőrnagyi előléptetését, Fiáth István pedig egyenesen úgy vélekedett, hogy a hadsereg egyetlen potenciális parancsnoka Görgei lehetne, „kibe katonai képesség és polgári erény egyesül”.⁷

November 1-én Kossuth hivatalosan is közölte Görgei tábornoki kinevezését, s egyben reábizta a feldunai hadsereg vezetését. Az ifjú tábornokra meglehetősen nehéz feladat várt. A hadsereg védelmi körlete a Kis-Kárpátokban lévő nádasi szorostól a

⁷ L. erre *Görgey Artúr*: i. m. I. k. 194-223., o.; *Hermann Róbert*: Csány László, mint a feldunai hadtest kormánybiztosa (1848. szeptember 29 - 1849. január 18.). In: *Molnár András* (szerk.): Kossuth kormánybiztosa, Csány László (1790-1849). Zalaegerszeg, 1990. 145-157. o.; *Hermann Róbert*: Görgei Artúr a Lajtnál, 1848. október 7 – november 1. *Történelmi Szemle*, 1992/3-4. sz. A biztosok javaslatát l. *Kossuth Lajos* összes munkái. XIII. k. (a továbbiakban: KLÖM XIII.) Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. rész. (Szerk.: *Barta István*) Budapest, 1953. 185. o. Fiáth javaslatát l. *V. Waldapfel Eszter*: A forradalom és szabadságharc levelestára. II. k. Budapest, 1952. 198. o.

Fertő-tó déli partjáig terjedt, s alárendeltségébe tartoztak a Trencsén megyei magyar erők is. Részben a feldunai hadsereg parancsnoksága rendelkezhetett a komáromi és lipótvári erőd őrségével is. Görgeinek egyszerre két feladatot kellett teljesítenie. Egyrészt védenie kellett a teljes határszakaszt, s ezért kénytelen volt hosszú, vékony vonalban felállítani csapatait; másrészt, mindeközben, igazi hadsereggé kellett gyúrnia a nagyobb rész kiképzetlen, felfegyverzetlen és felruházatlan katonákat. Kossuth ráadásul aktív határvédelmet követelt tőle, tehát azt, hogy állandó rajtaütésekkel nyugtalanítsa a Magyarország elleni támadásra készülő cs. kir. fősereget.

Görgei legfőbb ellenvetése az volt, hogy ilyen, komoly összeszokottságot feltételező akciókat nem lehet olyan csapatokkal végrehajtani, amelyek tisztjei azt sem nagyon tudják, hogyan kell megtölteni egy puskát. A kilátások azonban mégsem mutatkoztak oly borúsaknak, hiszen a november 1. és december 14. közötti előőrsi összecsapások többségében a feldunai hadsereg csapatai arattak győzelmet.

Görgei azonban tudta, hogy nagyobb támadás esetén a vékony védővonal bárhol átszakadhat. Azzal is tisztában volt, hogy az ellenség jóval a határ mögött, tehát olyan távolságban koncentrálja erejét, hogy abban nem tudja hatásosan zavarni. A határvédelem módja, az erők egyenletes elosztása önmagában is lehetetlenné tett bármely, akár korlátozott méretű támadáshoz szükséges erő-összpontosítást. Ezért azt javasolta, hogy az addigi főhadiszállást, Pozsonyt, amely amúgy is az ellenség „torkában” volt, fel kell adni, s a hadsereget Győr környékén kell összpontosítani. Kossuth és az OHB azonban ezt – politikai okokból – ellenezték; hiszen az intézkedés egyet jelentet volna a határszéli megyék harc nélküli feladásával. Kossuth a védelem hatásosabbá tétele érdekében újabb és újabb erősítéseket irányított Görgei táborába; azok azonban legfeljebb arra voltak elegendőek, hogy a tábort elhagyó önkéntes mozgó nemzetőrzászlóaljokat pótolják.⁸

A december 14-16-án megindult általános támadás igazolta Görgei aggodalmait. A cs. kir. offenzíva első szakaszában a Duna-balparti magyar erők Komárom, illetve Lipótvár, a jobbpartiak Győr felé vonultak vissza. Bár Parndorfnál, majd Mosonnál egy-egy lovassági összecsapásban sikerült lassítani a cs. kir. főerők előnyomulását, a hadjárat kimenetele nem lehetett kétséges. Görgei attól tartott, hogy a cs. kir. fősereg mindkét parton azonos erővel nyomul előre, ezért a balparti erőket nem hozta át időben a jobbpartra (igaz, ebben a magyar felderítés is ludas volt), holott a cs. kir. fősereg támadásának súlypontja a jobbpartra esett: Windisch-Grätz Győr bekerítését tervezte. Görgei így is nyolc napig tartotta a kemény fagy miatt természetes védelmétől is megfosztott, túlméretezett győri sáncrendszert, s csak akkor vonta ki onnan csapatait, amikor a harapófogó már majdnem bezáródott mögötte. Ezután a feldunai hadtest a főváros előtti második védővonalba húzódott vissza, s ott lépett érintkezésbe Perczel Mór vezérőrnagy Muraközéből felrendelt, kb. 6 000 főnyi hadtestével. Perczel – Kossuth kívánságára – Mórnál ütközetbe bocsátkozott Jellačić hadtestének két dandárával, s komoly vereséget szenvedett. Görgei ezután kénytelen volt a főváros előtti első

⁸ L. erre *Görgey Artúr*: i. m. I. k. 232-256. o.; *Hermann Róbert*: Csány László ... i. m. 157-161., 166-176., és 186-188. o. Az egyes összecsapásokról tájékoztatnak Görgei levelei, közli őket *Steier Lajos*: Görgey és Kossuth. Budapest, é. n. 151-177. és 191-195. o., valamint *Hermann Róbert*: Görgei Artúr és Kossuth Lajos levelezésének kiadatlan darabjai. *Századok*, 1994/5. sz.

védvonalba visszavonni erőit. Ebben a helyzetben kapta Kossuth utasítását, hogy vívjon csatát az ellenséggel, de lehetőleg úgy, hogy a hadtestet vereség esetén is megmenthesse, s a fővárost se tegye ki az ágyúztatás veszélyének. Görgei az utasítást teljesíthetetlennek ítélte, ugyanakkor Perczel veresége után semmi esélyt nem látott a főváros megvédhetőse. Ezért 1849. január 2-án a pesti Emmerling-fogadóban összeült haditanácsnak azt indítványozta, hogy adják fel a fővárost, Perczel megtépzott hadtestét és Répásy Mihály vezérőrnagy tartalék hadtestét lássák el erősítésekkel és indítsák Szolnok felé a Debrecenbe áttelepült OHB és országgyűlés védelmére. Ezalatt a feldunai hadtest a Duna balpartján, Lipótvár irányában hajtson végre elterelő hadmozdulatot, mentse fel a cs. kir. csapatok által ostromzár alá vett erődöt, vonja ki onnan a várőrséget és löveganyagot, majd a bányavárosokon át, az ottani állami készleteket megmentve, a Felső-Tiszánál csatlakozzon a Tiszántúlon összpontosítandó magyar főereghez. A tervet a haditanács Csány László kormánybiztos és Perczel ellenszavazata ellenére elfogadta.

A dunántúli hadjárat mérlege csak részben kedvező Görgei szempontjából. Ezen nincs is mit csodálkoznunk, hiszen az addig csupán dandárparancsnoki beosztást betöltő fiatal ember hirtelen egy 20-25 000 főnyi hadsereg, majd hadtest élén találta magát. Nemcsak neki, de beosztott tisztjeinek sem voltak tapasztalatai ekkora erő irányításában. Bár a stratégia egyelőre nem volt erős oldala az ifjú tábornoknak, taktikai döntései helyesnek bizonyultak. A maximális célt, a határ, majd a győri állás védelmét még akkor sem nagyon oldhatta volna meg, ha a Duna jobbpartján egyesíti erőit és Perczel hadteste is időben odaér a győri összpontosításhoz. A minimális célt, a hadsereg megóvását azonban sikerült elérnie; csapatai csupán két alkalommal, december 16-án Nagyszombatnál, majd 28-án Bábólnánál szenvedtek érzékeny veszteséget. E két esetben azonban egyértelműen megállapítható az ütközetet magyar részről vezető dandárparancsnok felelőssége. Nagyszombatnál az ellenség túlereje, Bábólnánál meglepetésszerű támadása volt a vereség legfontosabb oka. Ahol azonban kiegyenlített erők szabályos küzdelmére került sor, a magyar serege megállta helyét, s az utóvédharc után fegyelmetten folytatta a visszavonulást, mint december 16-án Parndorfnál, 18-án Mosonnál vagy 1849. január 3-án Téténynél. Összességében azt mondhatjuk, Görgei immár tudta, mikor kell elrendelnie a visszavonulást, ugyanakkor hajlamos volt „túlbiztosítani” magát, s egyszerre próbált meg minden pontot fedezni.⁹

Az 1849. január 4-én meginduló felvidéki hadjárat kezdeti szakaszában Görgei elsődleges feladata az volt, hogy lekösse Windisch-Grätz főerejét és visszatartsa a Tiszavonal elleni támadástól. A Lipótvár felmentésére, majd a bányavárosok irányába végrehajtott mozdulat erre alkalmasnak is bizonyult. Bár Windisch-Grätz mindössze két hétig üldöztette jelentősebb erőkkel, majd a Perczel-hadtest január végi ellentámadása után a feldunai hadtest követését a felvidéki cs. kir. mellékerőkre bízta, a két hét elegendő volt ahhoz, hogy a január első felében Szolnokon jócskán túlszaladt Perczel-hadtest újjászerveződjön, s immáron maga kísérletezzon ellentámadással.

⁹ L. erre *Görgey Artúr*: i. m. I. k. 259-280. o.; *Hermann Róbert*: Csány László ... i. m. 188-206. o. Kossuth leveleit közli KLÖM XIII. 932-934. o. A január 2-i haditanácsra l. *Barta István*: Az 1849. január 2-i haditanács és a főváros kiürítése. *Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK) 1955/2. 76-89. o. és *Hermann Róbert*: Görgei Artúr váci nyilatkozata. HK 1988/2. 252-254. o.

A korábbi történeti irodalomban egyes szerzők kalandorságnak minősítették Görgei felvidéki hadjáratát, mondván, hogy Windisch-Grätznek így is elegendő ereje maradt ahhoz, hogy a Tisza-vonalat átlépje. Windisch-Grätz azonban mindössze egy lovasdandárt küldött Perczel megfigyelésére, s a Debrecent észak felől fenyegető, Franz Schlik altábornagy vezette hadtest is csupán január végén kapott egy hadosztálynyi erősítést a cs. kir. főseregtől. Egészen addig a feldunai hadtest volt az egyetlen olyan magyar seregetest, amely a saját összlétszámát megközelítő cs. kir. csapatokat kötött le. Sem Perczel, sem Klapka hadteste nem foglaltak le akkora erőt. Windisch-Grätznek ugyanis halvány fogalma sem volt Görgei szándékairól, ezért serege nagy részével Budapesten és környékén maradt. A cs. kir. fővezér attól tartott, hogy Görgei Bécs irányába tart, majd pedig amiatt aggódott, hogy a bányavárosokból a morva határ felé tör, s az Olmützben (ma Olomouc – Cseh Köztársaság) tartózkodó cs. kir. udvart veszélyezteti. Amikor pedig végre ráébredt, mi is Görgei tényleges feladata, már késő volt. A Tisza vonalán megszilárdult a magyar ellenállás, Görgei pedig kisiklott az őt üldöző cs. kir. csapatok gyűrűjéből.

A felvidéki hadjárat a stratégiai siker mellett viszonylag kevés taktikai eredménnyel járt. Lipótvárat nem sikerült felmenteni, Görgeit ugyanis az a veszély fenyegette, hogy az üldöző cs. kir. csapatok elvágják visszavonulási útját a bányavárosok felé, s ezért inkább e cél feladása mellett döntött. Lipótvár február 2-án meg is adta magát. A bányavárosokban a feldunai hadtest csupán néhány nyugodt napot tölthetett; egy január 19-i elővédi ütközet után a déli irányból támadó cs. kir. hadosztály csapatai mind Szélaknánál, mind Hodrusbányánál győzelmet arattak a Guyon Richárd ezredes, illetve Görgei által vezényelt csapatok felett. Ezután a feldunai hadtest kénytelen volt kiüríteni a bányavárosokat, és két oszlopban Lócse felé indult. A kiürítés végrehajtása arra mutatott, hogy Görgei nem feledte el a tullni utásziskolában tanultakat: a Körmöcbányán veszélyeztetett helyzetben lévő Aulich-hadosztály egy beomlott bányaalagút ideiglenes helyreállítása révén vonta ki a városból, s csatlakoztatta a Besztercebányán gyülekező zömhöz.

A hadtest február elején érte el a Szepességet, majd Guyon hadosztályának február 5-i branyiszközi áttörése után ismét két oszlopban indult meg Kassa felé, hogy a város környékén, a felső-tiszai hadtest egységeivel együttműködve, bekerítse Schlik hadtestét. Erre azonban már nem került sor. Az újonnan kinevezett fővezér, Henryk Dembiński altábornagy utasításainak köszönhetően a felső-tiszai hadtest egymástól elszakított hadosztályai és dandárai nem voltak elég erősek Schlik megtámadásához, vagy föltartóztatásához. Görgeinek maga sem rendelkezett pontos adatokkal sem az őt követő, sem az előtte álló cs. kir. csapatokról, ezért két hadoszlopa közül az egyik Eperjes előtt egy napot veszített. Schlik tehát kicsúszott a harapófogóból, s a február 26-27-i kápolnai csatában az ő hadtestének fellépése döntötte el az összecsapást a cs. kir. sereg javára.

A felvidéki hadjárat másfél hónapja stratégiai szempontból sikeresnek mondható: a cs. kir. főerők lekötése révén időt biztosított a Tisza mögötti magyar összpontosításhoz; majd február elején bekerítéssel fenyegette Schliket, s a Szepesség megtisztításával Szegedtől a galíciai határszélig összefüggő hátszínigot biztosított az elkövetkezendő ellentámadáshoz. A stratégiai siker mellett megvoltak a taktikai siker feltételei is. A Váctól Kassáig tartó visszavonulás során vívott öt jelentősebb ütközetből kettőt (Igló, február 2., Branyiszko, február 5.) a feldunai hadtest, kettőt a cs. kir. sereg (Szélakna és

Hodrusbánya, január 21-22.) nyert meg, egy döntetlenül végződött (Turcsek, január 17.).¹⁰

Kassa elérése után Görgei azt tervezte, hogy csapataival visszafordul, s az őt addig követő, immáron tudottan kisebb erejű cs. kir. dandárokra veti magát. Az újonnan kinevezett fővezér, Henryk Dembiński altábornagy azonban az éppen felszabadított felvidéki megyéket átengedte az ellenségnek, sőt, Schlik hatásos üldözését is megakadályozta. A magyar hadtesteket Tiszafüred, Eger és Miskolc háromszögében vonta össze, azonban olyan távol egymástól, hogy a Windisch-Grätz vezette cs. kir. főserég támadásakor képtelen volt őket egyesíteni. Az eredmény közismert: a február 26-27-i kápolnai csatát a magyar hadsereg elveszítette, majd az azt követő visszavonulás után, Tiszafüreden, március 3-án a magyar tisztikar egyöntetű határozatával megfosztotta Dembińskit a fővezérségtől, s a döntést előbb Szemere Bertalan teljhatalmú országos biztos, majd a helyszínre érkező Kossuth is helybenhagyta.¹¹

A március közepén, immáron Vetter Antal altábornagy fővezérsége alatt meginduló ellentámadási kísérlet során Görgei feladata az volt, hogy Tokajtól Miskolcon és Mezőkövesden át Gyöngyös irányába törjön előre, s terelje el az ellenség figyelmét a magyar főerők cibakházi átkeléséről. Görgei a feladatot teljesítette, s előnyomulásának köszönhetően Windisch-Grätz arra kényszerült, hogy észak felé csoportosítsa át seregét. Bár Vetter túl hamar kezdte meg az előnyomulást, majd egy álhír következtében visszahúzódott a Tisza mögé, az előny immár a magyar csapatok oldalára került. Windisch-Grätz védekező állást foglalt el, s ezáltal a magyar csapatok különösebb nehézség nélkül egyesülhettek Gyöngyös környékén az újabb támadásra. A hadsereg ideiglenes parancsnokságát a közben megbetegedett Vetter helyett Kossuth ideiglenesen Görgeire bízta.¹²

E másfél hónap – bár látványos eredményeket nem hozott – fordulópontnak tekinthető Görgei hadvezéri pályája során. Az eladdig gyakorta nagyon is óvatos hadtestparancsnok Dembiński fővezéri működéséből megtanulhatta, hová vezet a túlzott aggályoskodás, a haditervek és hadmozdulatok túlbiztosítása; márciusi működését már a merészség és céltudatosság jellemezte. A tavaszi hadjárat előtt már kész hadvezér vette át a magyar főerők parancsnokságát.

A tavaszi hadjárat két szakaszának terve azon a felismerésen alapult, hogy a hadszíntér egészét tekintve az ellenség erőfölényben van, tehát részenként kell megverni.

A hadjárat első szakaszában az immáron Gáspár András ezredes, majd tábornok vezette VII. (korábban feldunai) hadtestnek jutott az a feladat, hogy Hatvan környékén

¹⁰ A téli hadjáratra mindmáig a legjobb: A feldunai hadtest visszavonulásának és az 1849. évi tavaszi hadjáratnak története. Budapest, 1925. 15-99. o. A Görgei hadmozdulatai által keltett aggodalmakra l. *Ludwig Freiherr von Welden*: Episoden aus meinem Leben. Graz, 1853. 66-67. o. és *Josef Alexander Freiherr von Helfert*: Der ungarische Winter-Feldzug und die octroyirte Verfassung. Prag - Leipzig. II. k. 135. és 523. o. A kalandorság vádjára l. *Barta*: i. m. 85-87. o.; *Borus József*: Dembinski fővezérsége és a kápolnai csata. Budapest, 1975. 47-48. o.

¹¹ Görgei tervére l. *Görgey István*: 1848 és 1849-ből. Budapest, 1885. I. k. 240-241. o. (Görgei levelei Dembinskihez) és *Görgey Artúr*: i. m. 341-342. o. Dembiński tervére és a további hadműveletekre l. *Borus*: i. m. 123-143. és 212-323. o. Kettejük levelezését közli *Hermann Róbert*: Görgei és Dembiński – egy ellentét dokumentumai. *Levéltári Közlemények*, 1998/1-2. sz.

¹² L. erre *Görgey István*: 1848 és 1849-ből. II. k. Budapest, 1888. 31-34. o.; *Pethő – Julier*: i. m. 233-238. o.

tüntetve magára vonja az ellenség főerejét, míg a másik három (az I., a II. és a III.) magyar hadtest, délnyugat-északnyugati kerülővel, az ellenséges csoportosítás hátába kerül. A hadjárat első szakaszában Windisch-Grätz kicsúszott a harapófogóból; annyi irányból kapott ugyanis hírt a magyarok előnyomulásáról, hogy végül – biztos, ami biztos alapon – a főváros előtt vonta össze erőit. Taktikai szempontból azonban a magyar hadsereg bizonyult sikeresebbnek. Az első három ütközetet és csatát (Hatvan, április 2., Tápióbicske, április 4., Isaszeg, április 6.) a magyar hadsereg nyerte, s ebben Görgeinek komoly szerepe volt. Mind a tápióbicskei, mind az isaszegi csatában az ő személyes fellépése állította meg a visszavonulást, s az általa előre rendelt tartalékoknak köszönhetően lett a magyar seregé a győzelem. Bár a döntő ütközetet csak április 7-re, s nem 6-ra várta, az új helyzetben villámgyorsan reagált, s intézkedéseivel képes volt kiegyenlíteni az ellenség kezdeti előnyét.

A hadjárat második szakaszában az Aulich Lajos vezérőrnagy vezette II. hadtestnek, illetve Kmety György és Asbóth Lajos ezredes hadosztályainak jutott az a feladat, hogy Pest előtt tüntetve lekössék a cs. kir. főerőket, míg a magyar főszereg többi része északnyugat-délnyugati irányú kerülővel eléri Komáromot, felmenti a cs. kir. csapatok által ostromolt erődöt, átkel a Duna jobbpartjára, s a főváros feladására kényszeríti a cs. kir. csapatokat. A második szakasz stratégiai szempontból csaknem teljes sikert hozott. A főszereg két nagyobb összecsapás (Vác, április 10., Nagysalló, április 19.) után elérte és felmentette Komáromot, majd április 26-án, az időközben Budapestről nyugat felé elvonuló cs. kir. főszereggel vívott csatában, teljessé tette az ostromzár feltörését.

Az adott erőviszonyok közepette a magyar hadsereg – néhány, katonailag képzetlen történész feltételezésével ellentétben – nem vállalkozhatott az ellenség megsemmisítésére. Részben azért, mert a cs. kir. főszereg, vereségei ellenére, még mindig túlerőben volt (1849 május elején Bécs előterében a Délvidékre küldött Jellačić-hadtest nélkül is több mint 50 000 főt tudott csatarendbe állítani), részben azért, mert az egyhónapos hadjáratban a magyar hadsereg csaknem teljesen kifogyott a lőszerből. Ez utóbbi hiányt pedig nem lehetett a komáromi várórség „bőséges készleteiből” pótolni, mint azt ugyanezen történészek feltételezték: a nagy űrméretű vartüzérség lőszereit ember nem erőltethette bele a hat- és hétfontos tábori lövegekbe.

A hadjárat maradandó eredményeket hozott, hiszen 1849 június végéig az ellenség nem volt képes érdemben változtatni az április végi helyzeten. Ezzel a győzelemsorozattal a Felvidék és a Dunántúl nagy része felszabadult. Görgei szerepe ebben a hadjáratban csaknem minden kritikát kiáll. A hadjárat megtervezése és kivitelezése egyaránt jól sikerült. Az átmeneti nehézségeken több esetben is személyes fellépésével segítette át a csapatokat. Hadmozdulatait merészség és céltudatosság jellemezte: a hadjárat mindkét szakaszának haditerve egy hajszálon függött csupán. Görgei azonban jól becsülte meg ellenfelei hadvezéri kapacitását, s ahogy mondta, „Windisch-Grätz herceggel szemben már megengedhet ilyesmit magának az ember”. Olyan hadvezérnek tekinthetjük tehát immár, aki képesnek bizonyult nagy hadsereg irányítására és arra, hogy azzal sikereket érjen el.¹³

¹³ A tavaszi hadjáratra I. A feldunai hadtest ..., i. m. 109-244. o. Az erőviszonyok alakulására I. *Katona Tamás* bevezető tanulmányát, *Görgey Artúr*: i. m. I. k. 60-61. o. A komáromi lőszerkészletekből történő állítólagos utánpótlási lehetőségre I. *Spira*: Polgári forradalom ... 381-382. o. Görgei Windisch-Grätzre vonatkozó

A nagy kérdés a „hogyan tovább?” volt, és alighanem kevés döntéséért érte annyi kritika Görgeit, mint azért, hogy április végén a főserég nagyobb részével Buda felé fordult, ahelyett, hogy Bécs irányába üldözne volna a cs. kir. főseréget. A hadműveletek új céljának kijelölésénél a Buda mellett szóló érvek között politikaiak és katonaiak egyaránt akadtak. 1849. április 14-én a magyar nemzetgyűlés kimondta a Habsburg-ház trónfosztását és az ország függetlenségét. Ha az ország a külfölddel is el akarta ismertetni függetlenségét, mielőbb szabaddá kellett tenni a fővárost is. A katonai érvek közül a legfontosabb az volt, hogy a tavaszi hadjárat folyamán a honvédsereg nemcsak kiűzte az ország nagy részéből a cs. kir. főseréget, de az addig egymástól elkülönülve operáló hadtesteket egy területre „összpontosította”.

A Komárom alatt álló magyar hadsereg kevesebb mint 27 000 főt számlált, 107 löveggel; a Bécs előtt álló cs. kir. főserég – a Délvidékre távozott Jellačić-hadtest nélkül – e létszámnak több mint a kétszeresét tette. Ezt az erőfölényt a magyar hadsereg még akkor sem egyenlíthette ki, ha a Pest előtt hagyott erőket és a felmentett Komárom helyőrségének tekintélyes részét is csatasorba állítja. Buda ostromzárát már csak azért sem lehetett feloldani, mert a Jellačić-hadtest feladatáról a magyar vezérkar nem rendelkezett pontos információkkal, s elképzelhetőnek tartották azt is, hogy a Bécs ellen induló magyar főserég hátában Jellačić visszafordul és felmenti a budai várőrséget. A magyar vezérkar Jellačić céljával ugyan nem, de a Bécs előtt álló cs. kir. főserég létszámfölényével tisztában volt, s ezért a Görgei vezette haditanács úgy döntött, hogy csak a hadsereg kiegészítése és Kossuth által a Délvidékről ígért erősítések beérkezése után kezd újabb támadásba. Ezt az elhatározást olyan, szintén figyelembe veendő okok is támogatták, mint pl. az, hogy – mint már említettük – a hadjárat során a magyar főserég csaknem teljesen kifogyott a lőszerből, s Buda osztrák birtoka miatt a lőszerszállítmányokat csak nagy kerülővel lehetett eljuttatni hozzá.

Buda ostroma, amely a reális katonai célt jelentette, három hétig tartott és a szabadságharc egyik legnagyobb diadalát eredményezte. A teljes, 5 000 főnyi védősereg elesett, vagy fogságba került. A foglyokon kívül 248 löveg került a magyar sereg kezére. Buda ostroma a szabadságharc egyik legrövidebb ideig tartó várostroma volt, rövidebb időt csak Eszék ostroma igényelt (16 nap), még a csupán 200 fő által védett dévai sziklaváracskát is jóval hosszabb ideig cernírozták a honvédcsoportok.¹⁴

Buda ostroma után újabb két hét telt el a támadó hadműveletek megindulásáig. Ezalatt nagyjából sikerült feltölteni a feldunai hadsereg hiányos kereteit. A támadó hadműveletekhez szükséges erőfölényt biztosítani hivatott erősítések azonban nem érkeztek meg a Délvidékről, sőt, Perczel június 7-i kátyi veresége után immáron egyetlen embert sem lehetett elvonni erről a hadszíntérről. Görgei tehát erősítések nélkül, az orosz intervenció híre által sürgetve kényszerült megkezdeni Vág menti ellentámadását 1849 június közepén. A haditerv arra a számításra épült, hogy a Duna jobbpartján állomásozó magyar csapatok – Poeltenberg Ernő vezérőrnagy VII. hadteste és Kmety György

megjegyzését idézi *Gelich Rikárd*: Magyarország függetlenségi harcza 1848-49-ben. Budapest, é. n. III. k. 331. o.

¹⁴ Buda ostroma I. *Katona Tamás* hivatkozott bev. tanulmányát, *Görgey Artúr*: i. m. I. k. 59-62. o. és *Katona Tamás* (szerk.): *Budavár bevételének emlékezete 1849*. Budapest, 1989. 7-20. o. A lőszerhiányra I. *Görgey István*: 1848 és 1849-ből. II. k. 253-255. o.

ezredes önálló hadosztálya – lekötik az ottani cs. kir. erőket; míg a Vág mentén állomásozó I., II. és III. hadtest, valamint a VIII. hadtest (a komáromi várórség) mozgósított része kombinált hadműveletben Pozsony irányába veti vissza a szemben álló cs. kir. csapatokat. A haditerv célja az volt, hogy elvágja egymástól a cs. kir. és orosz intervenciós seregeket, s a balparti előretöréssel a jobbpárt feladására is rábírija a cs. kir. hadvezetést. Csakhogy az ellenség olyan erőfölénnyel rendelkezett, hogy a Duna mindkét partján képes volt visszaverni egy-egy magyar támadást.

A hadjárat azonban nem csak emiatt végződött kudarccal. Kossuth a Függetlenségi Nyilatkozat után alakult új minisztériumba Görgeit hívta meg a hadügyminiszteri posztra. Emiatt a tábornok egyszerre töltötte be a hadügyminiszteri és fővezéri tisztet. A hadügyminisztériumban államtitkára, Szabó Imre ezredes helyettesítette; a fővezérség terheit pedig, távollétében, a május végén felállított Központi Hadművelési Iroda, s vezetője, Bayer József ezredes kísérelte meg átvállalni. Így Görgei igazából egyik tisztének sem volt képes eleget tenni. A Vág-menti hadjárat első jelentős összecsapásában, a június 16-i zsigárdi ütközetben sem volt jelen, pedig igencsak szükség lett volna személyes jelenlétére. A tavaszi hadjárat után teljesen kicserélődött hadtestparancsnoki kar egy része nem felelt meg hivatásának. Nagysándor József és Knezic Károly vezérőrnagy például minimális öntevékenységet sem mutatott, noha a Központi Hadművelési Iroda által kidolgozott – amúgy nem túl szerencsés – haditerv a hadtestparancsnokok meglehetősen pontos és szoros együttműködésére épült. A várakozásoknak egyedül Asbóth Lajos ezredes, a II. hadtest parancsnoka felelt meg, a többiek minden kétes esetben az Irodához fordultak utasításért. A június 20-21-i második kísérlet alkalmával Perednél Görgei immáron személyesen vezette a támadást; ám akkor már késő volt. Az első nap győzelmei után a szemben álló cs. kir. csoportosítás egy magyar hadtesttel felérő létszámú orosz hadosztályt kapott erősítésül, s annak fellépése eldöntötte a Vág-menti hadjárat sorsát.¹⁵

E csata után, 1849. június 26-án Görgei azt javasolta a minisztertanácsnak, hogy az erdélyi és délvidéki erőkön, illetve Kazinczy ezredes Máramaros és Bereg megyében állomásozó hadosztályán kívül minden nélkülözhető erőt Komáromnál összpontosítsanak, s még az orosz főszereg beérkezése előtt indítsanak döntő támadást a cs. kir. főszereg ellen. A terv kétségkívül merész volt, de az egyetlen reális esélyt jelentette a több mint kétszeres túlerőben lévő ellenséggel szemben. Az orosz főszereg elől visszavonuló IX. hadtestet és a Cegléd térségében szerveződő tartalék hadtestet néhány nap alatt át lehetett volna irányítani Komárom térségébe, s ezáltal ki lehetett volna egyenlíteni a cs. kir. főszereg nyomasztó létszámfölényét. Ha pedig a lassan mozgó orosz főszereg beérkezése előtt sikerül megverni Haynau seregét, a győzelem alapot nyújthatott volna a háború – ha nem is győzelmes, de legalább – kompromisszumos befejezéséhez. A terv révén magyar kézen lehetett volna tartani a még jelentős tartalékokkal rendelkező Dunántúlt; a komáromi erőd olyan támaszpontot jelenthetett, amelynek birtokában a magyar sereg a Duna mindkét partján szabadon működhetik.

¹⁵ A Vág-menti hadjáratra l. *Szandai Sréter István*: Görgey Vág-menti hadműveletei 1849. június hóban. *Magyar Katonai Közlöny*, 1910. 1-15. o.; *Hermann Róbert*: A 47. honvédszászlóalj története; *uő.*: Az 56. honvédszászlóalj története. In: *Molnár András* (szerk.): A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849. Zalaegerszeg, 1992. 163-169. és 232-241. o.

A kormány el is fogadta a tervet, de négy nap múlva, a cs. kir. főszereg 1849. június 28-i győri áttörését követően, Görgei távollétében, többnyire szolgálaton kívüli, vagy békealkalmazásban lévő tábornokok haditanácsának javaslata alapján, mégis a magyar hadsereg Tisza-Maros-szögi összpontosítása mellett döntött. A tervnek csak hátrányai voltak. A lehetséges hadművelési bázisként szolgáló Bácska és Bánság nagy részét már egy éve háború pusztította. A terület legfontosabb erődje, Temesvár, osztrák kézen volt. A szegedi összpontosítás egy pontra vonzotta volna az ellenség főerőit.

Még mielőtt a tervet közölték volna vele, Görgei levélben tudatta Kossuthal, hogy továbbra is a komáromi összpontosítás szellemében kíván működni, tehát nem változtatta meg elhatározását a győri vereség miatt. Amikor azonban megérkezett az új haditervet hozó küldöttség, megígérte, hogy – bár a tervvel nem ért egyet – engedelmeskedik. A két, azonos dátumú levél, sajnos, fordított sorrendben került Kossuth kezébe, aki – nem vizsgálva azok iktatószámát – az elsőként írott, de másodikként érkezett levelet az engedelmesség felmondásának, a másodikként írott, de elsőként kapott levélben foglalt ígéret visszavonásának tekintette, s leváltotta Görgeit a fővezérségről. A tábornok azonban – még mielőtt a leváltását tudató levelet kézhez vehette volna – ismét megmutathatta, mit tud. 1849. július 2-án Haynau másfélszeres túlerőben lévő csapataival szemben megvédte a Duna-jobbparti komáromi sáncokat, s egy remekül vezetett csata révén továbbra is nyitva tartotta a déli elvonulás útját. Az összecsapásban súlyos fejsébet kapott, s napokig szolgálatképtelen volt. A helyettesítését ellátó Klapka György vezérőrnagynak viszont esze ágában sem volt délre vezetni a sereget. Az újabb, július 11-i áttörési kísérlet vereséggel végződött. Görgei ezután – életveszélyes fejsébe dacára – vállalta, hogy Szeged térségébe vezeti a főszereget.¹⁶

A Duna balpartján elvonuló sereg Vácnál beleütközött az országot északkelet felől elárasztó orosz főszereg egységeibe. A déli áttörésre nem sok lehetőség volt, ezért Görgei merész elhatározásra jutott. Az orosz főszereg elől északkelet-délkeleti irányú kerülővel akart kitérni, melyhez a Losonc–Rimaszombat–Miskolc–Tokaj útvonalat választotta. E hadmozdulattal három hétre megállította a legnagyobb ellenséges csoportosítás előnyomulását. A külső hadászati vonalon mozogva is előbb ért minden egyes pontra, mint az orosz főszereg egységei, s ugyanakkor veszélyeztette azok utánpótlási vonalait. Saját erőinek közel négyszeresét, a teljes ellenséges hadsereg közel egyharmadát kötötte le. Amikor pedig helyzete veszélyessé vált, irtózatoss gyalogmenetekkel (40-50 kilométer naponta) megelőzte a bekerítő orosz csapatokat, s megindult az összpontosítás új helyszíne, Arad felé.

Az egyhónapos hadjárat alatt a feldunai hadsereg nyolc ütközetet vívott, s ebből csupán egyet veszített el (Debrecen, 1849. augusztus 2.). Az Aradra érkező Görgei mögött több napi járőföldre lemaradt az orosz főszereg. Ha a Szegedet kardcsapás nélkül kiürítő Dembiński altábornagy vezette déli főszereg a kormány utasításai ellenére nem

¹⁶ A június 26-i minisztertanácsra l. *Görgey Artúr*: i. m. II. k. 186-194. o. és *Hermann Róbert*: Az 1849. június 24-i, 26-i és 29-i minisztertanácsok. Komárom, vagy Szeged? (In:) „Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc utóélete” című tudományos ülészak, Vaja, 1996. Az elkövetkező napok eseményeire l. *Steier Lajos*: Haynau és Paskievics. Budapest, é. n. I. k. 63-126. és 164-192. o. Az iktatószámokkal kapcsolatos félreértésre l. *Katona Tamás* bevezető tanulmányát, *Görgey Artúr*: i. m. I. k. 77-82. o.

Temesvár, hanem Arad felé vonul vissza, az így egyesíthető magyar hadsereg a siker reményében szállhatott volna szembe Haynau táborszernagy cs. kir. főserégével.

Nem ezt történt. 1849. augusztus 9-én, az I. hadtest és Görgei Aradra érkezésének napján, a Dembiński helyett a fővezérséget átvevő Bem altábornagy Temesvárnál csatába bocsátkozott. Az összecsapás vereséggel végződött, főleg azért, mert Dembiński a támadás előtt Lugosra küldte a lőszertartalékokat, ám erről nem értesítette Bemet, így a magyar lövegek a tüzérségi párbaj kellős közepén maradtak muníció nélkül.

A csatát követő visszavonulás során a déli főserég csaknem teljesen felbomlott és odalett az összpontosítás, de a Haynau feletti utolsó győzelem lehetősége is. Görgei számára nem maradt más, mint az oroszok előtti fegyverletétel. Az Aradon összpontosult feldunai hadsereget északról és délről egyaránt túlerőben lévő ellenséges csoportosítások fenyegették; a magyar seregeknek egy csatára elegendő lőszer sem volt.

Az oroszokkal kezdeményezett tárgyalások során a cári fővezérség már a temesvári vereség előtt is csak a feltétel nélküli megadásról volt hajlandó tárgyalni. Az osztrákok előtti fegyverletétel, Haynau addigi magatartása miatt, szóba sem jöhetett. A temesvári vereség hírének vétele előtt a magyar minisztertanács tagjai is úgy határoztak, hogy az oroszok tárgyalási, vagy közvetítési készségének hiánya esetén az egyetlen megoldás az oroszok előtti fegyverletétel. Ezzel – a Szemere-kormány és Kossuth kormányzó lemondása után – a Görgei által összehívott haditanács is egyetértett.¹⁷

Görgei az 1849. nyári hadműveletek során ismét jó hadvezérnek bizonyult. Személyes fellépése mindig komoly hatással volt a csapatokra. Június 20–21-én Perednél több ízben is ő szedte rendbe és indította újabb támadásra a hátráló csapatokat. Június 28-án Győrnél személyesen fedezte a visszavonulást. Július 2-án a harkálypusztai lovasrohammal tehermentesítette az Őszönt, a levonulás kulcsát jelentő helységet ostromló magyar csapatokat. Július 17-én Vácnál ugyancsak személyesen vezette a csatát, s irányította a magyar hadsereg elvonulását egészen addig, amíg az erőfeszítés miatt a sebláz nem vette le a lábáról. A három nyári hadművelet terve közül kettőé, a komáromi összpontosítása csakúgy, mint a Vácott hirtelen kidolgozott felvidéki megkerülő hadműveleté, jó stratégiai érzékre mutatott. Képes volt gyorsan és helyesen dönteni, s ezáltal az ellenségre kényszeríteni akarátát: amíg a feldunai hadsereg Komáromnál állt, Haynau sem mozdulhatott el onnan; amíg Görgei a Felvidéken működött, Paszkevics főerői sem vonulhattak az Alföldre.

A tanulmány elején feltett kérdésekre e rövid áttekintés alapján a következőket válaszolhatjuk.

1. Görgei stratégiai elképzelései – a kényszerhelyzetben kidolgozott Vág-menti támadási terv kivételével – mind 1849 januárjában, mind áprilisában, mind júliusában beváltották a hozzájuk fűzött reményeket. A terveket merészség és kockázatvállalás jellemezte; ám egyik sem ment túl az észszerűség határain.

2. Az ifjú tábornok általában gyorsan és jól reagált, így 1848 december végén Győrnél, amikor utolsó pillanatban hagyta el a várost és 1849 január közepén, amikor

¹⁷ A levonulásra I. *Görgey Artúr*: i. m. II. k. 258-341. o. és *Rosonczy Ildikó – Katona Tamás* (szerk.): A magyarországi hadjárat, 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról. Budapest, 1988. passim. Az oroszok előtti fegyverletétel indokaira I. *Katona Tamás* (szerk.): Az aradi vértanúk. I. m. I. k. 6-26. o.; *Hermann Róbert*: Minisztertanács, Arad, 1849. augusztus 10. *História*, 1988/2-3. 52-54. o.

egy nap állt rendelkezésére, hogy a cs. kir. csapatok előtt érje el a bányavárosokat. Ugyanezt mondhatjuk el 1849. április 4-i tápióbicskei, április 6-i isaszegi, július 2-i komáromi, vagy július 17-i váci szerepléséről is.

3. Személyes fellépésével általában elérte a kívánt hatást, a győzelem kivívását, vagy a visszavonulás megállítását. Egyetlen kivételként az 1849. január 22-i hodrusbányai ütközetet említhetjük, ahol a tábornok maga is majdnem odaveszett.

4. 1848-1849-ben Görgeié volt a legjobban szervezett, a regularitás követelményeinek leginkább megfelelő, az irreguláris elemektől csaknem teljesen megtisztított magyar hadsereg. Ez többek között abból következett, hogy a tábornok világos szervezési elképzelésekkel rendelkezett, s azokat képes volt keresztül is vinni. Emellett jól választotta meg munkatársait (Bayer József vezérkari főnök, Danielisz János főintendáns, stb.). A hadtest- és hadosztályparancsnokok esetében már nem ilyen egyértelmű a helyzet; azok kiválasztásába csak korlátozottan avatkozhatott be, hiszen tekintettel kellett lennie az előléptetések szolgálati rendjére és bizonyos politikai szempontokra egyaránt.

5. Görgei hadvezéri működése során öt jelentősebb mulasztást követett el. Először 1848 december második felében, amikor a stratégiai helyzet rossz felismerése miatt a Duna balpartján hagyta a feldunai hadtest közel felét. A dunántúli hadjárat eredményét azonban annak bevetése sem változtathatta volna meg.

A második mulasztást 1849 februárjában Kassa előtt követte el, amikor egy napot késelt a támadással, bár ez a késlekedés sem volt végzetes: Schlik hadtestét időben indított támadás esetén sem fenyegette volna teljes vereség, mivel Klapka felső-tiszai hadtest nem tudta elzárni visszavonulásának útját.

A harmadik mulasztást az 1849. április 6-i isaszegi csatával kapcsolatban szokták Görgei szemére vetni, mondván, hogy a Gáspár vezérőrnagy vezette VII. hadtest bevetésével teljessé tehetné volna a cs. kir. főszereget vereségét. Görgei azonban olyan értesítést kapott a csata során, hogy Gáspár hadteste már előnyomul, ezért nem küldött neki határozott támadási parancsot. A cs. kir. főszereget Gáspár támadó fellépése esetén sem lehetett volna teljes egészében bekeríteni, bár a VII. hadtest beavatkozása esetén kétségkívül nagyobb veszteségeket szenvedett volna.

A negyedik mulasztást a Vág-menti hadjárat kapcsán lehet felróni Görgeinek. 1849. június 16-án Zsigárdnál kétségkívül hiányzott személyes fellépése, s ezt igazából azzal sem lehet kimenteni, amivel ő maga védekezett, hogy ti. ki akarta próbálni új hadtestparancsnokait. E védekezés már csak azért sem fogadható el, mert a tavaszi hadjárat során mindvégig a csatamező közvetlen közelében tartózkodott, hogy szükség esetén személyesen segítse át a nehézségeken alvezéreit (főleg Klapkát), holott Damjanich, Klapka, Aulich mögött jóval több hadi tapasztalattal rendelkezett, mint Nagysándor, Knezić, vagy Asbóth. Ráadásul a Vág-menti hadjárat folyamán a hadtestparancsnokok a tavasziénál bonyolultabb haditerv kivitelezését kapták feladatul, Görgei személyes részvétele tehát kétszeresen is indokolt lett volna.

Ötödik mulasztását az 1849 júliusi felvidéki hadjáratral kapcsolatban szokták felvetni. Ennek lényege az, hogy a Sajó vonalán kifejtett sikeres ellenállás után nem sietett a Tisza felé, hanem megállt a Hernád vonalán, s ezzel elvesztegette az összpontosításhoz szükséges időt. Ez a szemrehányás azonban csak azért jogos, mert tudjuk, Dembiński és

Bem nem Arad, hanem Temesvár mellett szenvedett vereséget Haynautól. Görgei ugyanis az idővesztés ellenére is elérte Aradot, tehát megállását – amellyel éppen a déli fősergek kívánt időt nyerni – utólag, gyorsított menetekkel, helyre is hozta.¹⁸

6. Görgei hadvezéri működésének jellemzői közé sorolhatjuk a nagy hadseregek irányításának, a csapdahelyzetek kikerülésének képességét csakúgy, mint az ésszerű kockázatvállalást és a saját erők lehetséges kímélését. E szempontból potenciálisan jobb hadvezérnek tarthatjuk a szabadságharc másik nagy egyéniségénél, Bem tábornoknál. Bemre ugyanis éppen ez a négy tulajdonság nem volt jellemző, ami persze nem jelenti azt, hogy – tekintetbe véve a rendelkezésére álló eszközöket – ne lett volna a szabadságharc egyik legjobb és legötletesebb hadvezére. Bemmél közös tulajdonsága volt viszont a műszaki megoldások iránti érzékenység; elég itt példaként felhozni az Aulich-hadosztály Körmöcbányáról történő kimenekítésére helyreállított Szalka-alagutat, az 1849. április 23-26. között Komáromnál rögtönzött talphidat, vagy a budai ostrom megszervezését.

A hasonló beosztásokat betöltött tábornokok közül Görgei sikeresebb és jobb hadvezér volt a csak visszavonulni tudó Dembińskinél, a primitív hibákat vétő és semmifajta függelmet nem tűrő Perczelnél, vagy a csatákat csupán elveszíteni tudó Mészárosnál. Vetter Antal altábornagy az 1849 márciusi kudarcba fulladt ellentámadási kísérlet és az 1849 júliusi délvidéki hadjárat kivételével nem vezetett nagyobb hadműveletet, bár ez utóbbiban jó hadvezérnek mutatkozott. A volt cs. kir. főtiszt karból a kitűnő elméleti szakembernek számító, de hadvezérként tétova Klapkát és a tervek kivitelezésében jeleskedő, hadvezéri östehetség Damjanichot sorolhatjuk Görgei mellé. (Utóbbi potenciálisan szintén jó hadvezér volt, s örök kérdés, mi lett volna, ha 1849 április végén, lábtörése következtében, nem válik szolgálatképtelenné.)

A volt cs. kir. törzstisztek közül (Vetteren kívül) egyedül Aulich Lajos árult el komoly hadvezéri képességeket 1849 április második felében Pest előtt. Az 1848 augusztus végén az önkéntes mozgó nemzetőrségi kerületek parancsnokaivá kinevezettek közül Ivánka Imre már 1848. október 27-én fogságba esett, így az ő képességeiről (bár a kortársak nagyra becsülték) keveset tudunk. A másik két őrnagy, Máriássy János és Kosztolányi Móric nem bizonyult alkalmasnak hadosztályparancsnoki beosztásnál magasabb poszt betöltésére. Végül még egy szempontot kell megemlítenünk: Görgeiéhez hasonló személyes tekintélye a szabadságharc hadvezérei közül egyedül Bemnek és Damjanichnak volt. Mindezek alapján úgy véljük, jogos a megállapítás: Görgei volt 1848-49-ben a magyar szabadságharc talán legjobb hadvezére; olyan katona, aki nem csak hazai, hanem európai összehasonlításban is megállja a helyét.

Ne feledjük, 1848-ban főhadnagyi tapasztalatokkal kezdte katonai pályáját, s 1849-ben már több tízezer főnyi hadsereg fölött diszponált. Főleg az általa vezetett hadsereg sikereinek köszönhetően azt, hogy Ausztria 1849 április végén kénytelen volt beismerni saját gyengeségét akkor, amikor orosz segítségért folyamodott a magyar szabadságharc

¹⁸ 1848 decemberére l. *Barta*: i. m. 66-67. o.; Kassára l. *Borus*: i. m. 134-136. o.; Isaszegre l. *Spira*: Polgári forradalom ... 370-372. o. V. ö. *Katona Tamás* bevezetőjével, *Görgey Artúr*: i. m. I. k. 48-49. o. Zsigárdra l. *Steier*: Haynau és Paskievics. I. m. I. k. 46-48. o. v. ö. *Görgey Artúr*: i. m. II. k. 153-155. o. A Hernád-vonalán történt megállásra l. *Gyalóky*: i. m. 465-466. o.; *Görgey Artúr*: i. m. II. k. 311-316. o.

leverésére. Az pedig csupán a nemzeti önértékelés szokott zavarai közé sorolható, hogy 1849 augusztusa után a közvélemény tekintélyes része nem a túlerőt, hanem a túlerővel szemben az észszerűség határáig ellenálló hadvezért tette felelőssé a vereségért. Ez a téves ítélet volt az, ami a későbbiekben is, mindvégig megakadályozta, hogy Görgei az 1867 után önállóságát visszanyert Magyarország közéletébe és katonapolitikájába tudásának megfelelően bekapcsolódhasson.

Róbert Hermann

ARTÚR GÖRGEI AS A MILITARY LEADER

Summary

The study examines the activity of the Commander-in-Chief of the 1848-1849 Hungarian War of Independence as a military leader. The author surveys the periods of Görgei's function and tries to get answers to a row of important questions, e. g. – how can we estimate the performance of Görgei as a soldier?; – how can we evaluate his stratagems?; – how was he able to adapt himself to unexpected situations?; – did he make mistakes or did he commit omissions? – and finally: – where is his proper place among the strategists of the 1848-1849 War of Independence?

Róbert Hermann

ARTÚR GÖRGEI, LE CHEF DE GUERRE

Résumé

L'étude examine l'activité de chef de guerre du commandant en chef de la guerre d'indépendance hongroise de 1848-1849. L'essai donne un aperçu des périodes différentes de l'activité de Görgei, en cherchant les réponses aux questions suivantes: Comment Görgei était-il comme soldat? Comment étaient les plans d'opérations militaires qu'il avait créés? Comment pouvait-il s'adapter aux situations inattendues? Est-ce qu'il a commis des fautes ou des défaillances sérieuses? Ou est sa place parmi les chefs de guerre de 1848-1849?

Róbert Hermann

ARTÚR GÖRGEI ALS FELDHERR

Resumee

Die Studie untersucht die Tätigkeit des Oberbefehlshabers der 1848-1849 ungarischen Freiheitkriege als Feldherr. Die Studie gibt einen Durchblick über die einzelnen Abschnitte von Görgeis Wirken und sucht Antworten auf die folgenden Fragen: Was für ein Soldat war Görgei? Was für Kriegspläne hat er erarbeitet? Wie konnte er sich unerwarteten Situationen anpassen? Hat er schwere Fehler oder Unterlassungen begangen? Welchen Platz nimmt er unter den Feldherren von 1848-1849 ein?

Роберт Херманн

АРТУР ГЁРГЕИ, ПОЛКОВОДЕЦ

Резюме

Автор статьи рассматривает полководческую деятельность главнокомандующего эпохи освободительной борьбы Венгрии периода 1848-1849 гг. Автор анализирует отдельные этапы деятельности Гёргеи и ищет ответ на следующие вопросы: Каким воином был Гёргеи? Какие военные планы он разрабатывал? Как мог полководец приспосабливаться к неожиданным ситуациям? Допустил ли он серьезную ошибку или упущение? Какое место занимает Гёргеи среди полководцев эпохи 1848-1849 гг.